
שבת שלום

בס"ד | שבת החודש פרשת שמיני, כ"ו באדר ב' תשפ"ד | גיליון 1364

איור: אלעד ליפשיץ

"החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה"

(שמות י"ב, ב)

הזה - נתקשה משה על מולד הלבנה, באיזו שעור תראה ותהיה ראויה לקדש, והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש (שם). וכיצד הראהו? והלא לא היה נדבר עמו אלא ביום? שג' "ויהי ביום דבר ה'" (שמות ו'), "ביום צותו" (ויקרא ו'), "מן היום אשר צוה ה' והלאה" (במדבר ט"ו)? אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו והראהו עם חשכה:

(רש"י לפסוק)

השינוי בשמות החודשים

וכבר הזכירו רבותינו זה הענין, ואמרו: "שמות חדשים עלו עמנו מבבל" (ירושלמי ראש השנה א ב, בראשית רבה מח ט), כי מתחילה לא היו להם שמות אצלנו. והסיבה בזה, כי מתחילה היה מניינם זכר ליציאת מצרים אבל כאשר עלינו ממבבל ונתקיים מה שאמר הכתוב: "ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון" (ירמיה טז יד-טו), חזרנו לקרוא החדשים בשם שנקראים בארץ בבל, להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו השם יתברך. כי אלה השמות ניסן אייר וזולתם שמות פרסיים, ולא ימצא רק בספרי נביאי בבל (זכריה א ז, עזרא ו טו, נחמיה א א) ובמגילת אסתר (ג ז). ולכן אמר הכתוב בחודש הראשון הוא חדש ניסן, כמו הפיל פור הוא הגורל (שם). ועוד היום הגוים בארצות פרס ומדי כך הם קוראים אותם ניסן ותשרי וכולם כמונו. והנה נזכיר בחדשים הגאולה השנית כאשר עשינו עד הנה בראשונה.

(רמב"ן שמות פרשת בא פרק יב פסוק ב)

שמיני, שבת החודש וקתדרלות בזמן

הרבה דליה מרקס

ב. זמן וייעוד: בעוד פרשתנו מוסרת את מועד חנוכת המשכן רק ביחס לשבעת ימי המילואים שקדמו לו, נמסר במקום אחר מועדה המדויק: "וַיְהִי בַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיית בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ הַיּוֹם הַמִּשְׁכָּן" (שמות מ, יז). האירוע המכונן חל בראש החודש של החודש הראשון, החודש שאנו מכנים "ניסן" בעקבות שְׁבִי בבל. החודש הראשון של השנה השנייה לצאת ישראל ממצרים. בתולדות חיייהם הקצרים, לפי שעה, של בני ישראל, תאריך זה מסמל את יציאתם מבית עבדים לחיים של בני חירות.

קריאת האל למשה ואהרן ערב יציאת מצרים פותחת במילים: "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לַחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה" (שמות יב, ב). ואותו אנו קוראי בשבת שלפני ראש חודש ניסן, שבת "החודש". הפסוק הזה מספר שמות אינו רק תיאור זמן. הוא מלמד על המתנה האדירה שנמסרה לעם העבדים היוצאים לחופשי - זמן יחודי להם שבא לידי ביטוי בלוח השנה! האחריות לזמן היא זכותם הסגולית של בני החורין - כשהיו שרויים בשעבוד מצרים זמנם היה בידי המצריים משעבדיהם, ולהם לא הייתה שום שליטה בזמן.. עם ישראל נולד כעם עם הולדת הזמן שלו!

ההוראה על החודש הראשון איננה קביעה פורמלית גרידא, רבי ישמעאל למד מן הפסוק את הציווי לישראל לקבוע את החודש לדורותיהם: "מִשֶּׁה הָרָאָה אֶת הַחֲדָשׁ לְיִשְׂרָאֵל, וְאָמַר לָהֶם: פָּנֵה הָיוּ רֹאֲיִן וְקֹבְעִין אֶת הַחֲדָשׁ לְדִוְרוֹת" (מכילתא דרבי ישמעאל, בוא דפסח ב, א). ורש"י מפרש: "הָרָאָהּ לָבְנָה בְּחֻדוֹשָׁהּ וְאָמַר לוֹ: כְּשֶׁהִירָח מִתְחַדָּשׁ יִהְיֶה לָךְ רֵאשׁ חֲדָשׁ" (שמות יב, ב). הזמן אינו בבחינת זרימה רציפה, סתמית ואדישה אלא שיש משמעות לעתים שנקבעים בה, ומי שעליהם מוטלת מלאכת קביעת העתים הם ישראל.

ג. זמן וייחוד: לכל תרבות מערכת החגים, המועדים והימים המצוינים שלה, והיא תעודת הזהות הייחודית החקוקה בחוויית הקיום הספציפית של כל עם. קביעת הזמנים על פי הלבנה מייחדת את ישראל (ולפחות האופן המיוחד שבו היא נקבעת, שכן, עוד עמים מונים לפי הלבנה). במכילתא נאמר: "בְּמִצְוֵינוּ לְמִדִּין, שֶׁהַגּוֹיִם מוֹנִין לַחֲמָה, וְיִשְׂרָאֵל לְלִבְנָה. וְלֹא הָיָה לְיִשְׂרָאֵל, אֶחָת לְשָׁלְשִׁים יוֹם, מְגַבִּיהִין אֶת עֵינֵיהֶן לְאֲבִיהֶן שְׁבַשְׁמִים. וְכִשְׁתַּחֲמָה לִזְקָה, סִמְּנוּ רַע לְגוֹיִם, שֶׁהֵן מוֹנִים לַחֲמָה.

אָרוּעִים אֵינֶם נִרְשָׁמִים בְּרִצְפּוֹת, וְלֹא הִסְדֵּר הוּא שְׂיִתֵּן בָּהֶם מוֹכֵן" (רבקה מרים, בחילופין, כרמל 2008). רבים ורבות יזדהו עם קביעתה של המשוררת, בוודאי בישראל, ועל אחת כמה וכמה מאז אירועי השבת הארוכה. ובכל זאת, דומה שדווקא בתקופות של אי סדר וכאוס, יש בזמן, סימונו ומנייתו כדי להקל ולהקנות מידה של סדר ומשמעות.

כל אחד ואחת מאיתנו ארוגים בתוך מערכות זמן רבות ומגוונות - מערכת היום, השבוע, החודש והשנה, הזמן היהודי והפרטי, המשפחתי והמקצועי, האישי והלאומי, האנושי והקוסמי. לעתים הזמן לוכד אותנו בציפורניו ולעתים מערסל אותנו בנועם. עתים רץ ומדלג כמו לא חש במהמורות הדרך ועתים שוכן כבד בין כתפיו ועל הקמטים שבין עינינו. הזמן, על כל מערכיו וסיעופיו הוא רשת המובנים וההקשרים שמהם ארוגים חיינו.

שבת זו, שבה נקרא את פרשת שמיני, ובה חלה השנה שבת "החודש", נותנת הזדמנויות להרהר ברשת המסועפת הזו של מערכות הזמנים שבתוכן אנו חפונים וארוגות, מערכות הנתונות לנו מבנה ומשמעות בעולם מבלבל ולא פשוט. בשורות הבאות אמנה ארבע מערכות של זמן, ששבת זו מזמינה אותנו להרהר בהן.

א. זמן מעגלי, זמן קווי: הפרשה פותחת במילים, "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי" (ויקרא ט, א) חנוכת המשכן, אירוע מכונן ורב הדר, חל ביום השמיני למילואים, אחרי שבעת ימי ההכנה של בני אהרן, בהם שהו במשכן והתכוננו אליו (שם ח, ג). אם שבעת ימי ההכנה, ימי המילואים, מייצגים את שבעת ימי הבריאה, ורבים הם קווי הדמיון בין סיפור בריאת העולם ובין הקמת המשכן, הרי שהיום השמיני הוא היום שמעבר לבריאה! היום השמיני, שמתחיל מערכת חדשה, מסמל את הטבע שמעבר לטבע, את העל-טבעי. גם הכניסה בבריתו של אברהם, ברית המילה, מצוינת ביום השמיני לאחר שהתינוק שהה בעולם שבוע שלם.

לעומת שבעת ימי הבריאה, שהיו אירוע חד פעמי אבל מצוינים שוב ושוב בזמן של המערכת השבועית, כלומר בזמן המעגלי, חנוכת המשכן היא אירוע חד פעמי, השרוי בנקודת זמן מסוימת על רצף הזמן הקני, ההיסטורי, הבלתי חוזר על עצמו.

השבתות "הקתדרלות האדירות שלנו", המבנים האדירים שאיש לא יוכל לשלוח בהם יד ולפגוע בהם. עיקר עבודת הדת היהודית, גרס השל, הוא "אדריכלות בזמן".² דומה שבמיוחד בתקופות של אי-סדר ואי-ודאות, הזמן עומד לצידנו בניסיון הנמרץ והנכמר לעשות סדר, לתת בהם מובן ואף מקנה מידה של שליטה בכאוס.

הרבה דליה מרקס היא חוקרת תפילה (ליטורגיה) בהיברו יוניון קולג' בירושלים. ספרה, בזמן: מסעות בלוח השנה היהודי-ישראלי (ידיעות ספרים) 2018 תורגם לשפות אחדות ועתידי לראות אור גם באנגלית.

חשיבות הלבנה

"עשה ירח למועדים שמש ידע מבואר" (תהלים קד יט). אמר ר' יוחנן: לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד, "יהי מאורות" (בראשית א יד) "מארת" כתב. אם כן למה נבראת הלבנה? אלא לקדש בה ראשי חדשים וראשי שנים. ר' שילה דכפר תמרתה בשם ר' יוחנן: אף על פי כן, "שמש ידע מבואר", מיכן שאין מונין ללבנה אלא אם כן שקעה החמה. ... אם כן למה נבראת לבנה? אלא צפה הקב"ה שאומות העולם עתידין לעמוד ולעשות אותן אלוהות, ואמר: אם בשעה שהם שנים והם מכחישים זה את זה אומות העולם עושין אותן אלוהות, אילו היה אחד על אחת כמה וכמה. ... "והיו לאתת ולמועדים ולקמים וישנים" ... לימים - אילו ראשי חדשים. ושנים - אילו ראשי שנים, שיהיו אומות העולם מונים לחמה וישראל ללבנה: "החודש הזה לכם ראש חדשים"

(פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקה ה החודש הזה)

התגלות במקום הטומאה

"ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר: החדש הזה לכם וכו'". בארץ מצרים נגלה עליהם הקב"ה, זה אחד מן המקומות שנגלה הטהור במקום הטומאה. וכל כך למה? שבביל ישראל. "החודש הזה לכם" - משעה שבראתי את עולמי לא התחלתי לגאול אומה מתוך אומה אלא לכם אני מחדש הדבר הזה. 18. דבר אחר: "החדש הזה לכם" - אמר הקב"ה: משעה שבראתי את עולמי הייתי נושא משאוי לחשב חשבונות של חדשים. מכאן ואילך הוא מסור לכם. לכם הוא מסור, ואין אתם מסורין בידו.

(תנחומא (בובר) פרשת בא סימן ח)

וכשהלבנה לוקה, סימן רע לישראל, שהם מונים ללבנה" (שם, ח). החובה לקדש את החודש, ובמיוחד בימים שבהם הלוח עוד לא היה קבוע, מצריך את ישראל שיהיו "מגביהין את עיניהן לאביהם שבשמים", ויתנו דעתם על מערכת היחסים המיוחדת עמו. מבט זה המחפש את הירח במולדו אבל גם את אבינו שבשמים ומסמן את ייחודם מול אומות העולם.

לא זו אף זו, המדרש לומד את המילה "לכם" כהאצלה מלאה של האחריות לניחול הזמן מהאל לישראל: אָמַר לָהֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: לְשַׁעֲבַר הִיָּה בְיָדִי, שְׁנֵאמַר, "עֲשֵׂה יָרַח לְמוֹעֲדִים" (תהלים קד, יט), אֲבָל מִכַּאן וְאֵילָף הָרַי מְסוּרָה בְיָדְכֶם בְּרִשׁוּתְכֶם, אִם אֲמַרְתֶּם הֵן, הֵן. אִם אֲמַרְתֶּם לֹא, לֹא. מִכָּל מְקוֹם יֵהָ "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם". וְלֹא עוֹד אֶלָּא אִם בְּקִשְׁתֶּם לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה, הָרַיִי מְשָׁלִים עִמְכֶם, לְכָךְ כְּתִיב: "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם". (שמות רבה טו, ב ומקבילות נוספות)

העיסוק בזמן מראה את הדינמיות של קביעת העתים, והוא בבחינת שיתוף פעולה בין ישראל ובין הקב"ה. ולפי המדרש, האל מבטיח לקבל את שיפוטם של ישראל בנוגע לקביעת הזמנים ועיבור השנים ("הריני משלים עמכם").

ד. "ומעל לזמן מצוה ברכה?" (רחל בלובשטיין-סלע): בנוסף לזמן המעגלי החזור על עצמו והזמן הקווי החד פעמי, ובנוסף לזמן השמיימי והזמן האנושי, יש זמן שפועל מעל לזמן ואולי אף מתקיים בעולם באופן בו-זמני. זמן שאינו מתחשב בזרימה הרציפה של האירועים ובסדרם. במדרש קהלת רבה נאמר: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי, זֶה הָיָה רְאוּי הַלְהִיט תַחֲלַת הַסֶּפֶר, וְלָמָּה נִכְתַּב כָּאֵן? אֶלָּא שְׁאִין מְקַדֵּם וּמְאַחֵר בְּתוֹרָה" (א, יב, וראו מכילתא דר"י, שירה, ז). ואולי יש להבין זאת כך, בתודעה האנושית נרשמים האירועים באופן שאין בו רציפות או סדר, אם נשאל את לשונה של המשוררת רבקה מרים - יש זיכרון ישן שפתאום עולה וצף ומקבל ממשות. יש זמנים שכלל אינם זמינים בתודעתנו וזמנים שאנחנו חיים אותם שוב ושוב. ויש, שאירוע אחד הופך ומהפך בנו ובכל מה שידענו, ועלינו לבלות את המשך ימינו ושנותינו במאמץ שהזמן ייתן בו משמעות ותיקון.

"הָאֲרוּעִים אֵינָם נְרַשְׁמִים בְּרִצְפוּת, וְלֹא הַסֶּדֶר הוּא שִׁיתָן בָּהֶם מוֹבָן", כתבה רבקה מרים. אולם על אף אופיים הכאוטי של חיינו, שאי אפשר למשטר את זרימתם, הזמן הוא מבט וחלון וראי, שדרכם אנו ממשמעים את מציאותנו בזמן, כיחידים וכציבור. לא בכדי כינה ההוגה הרב אברהם יהושע השל את

2. אברהם יהושע השל, השבת: משמעותה לאדם המודרני, בתרגום אלכסנדר אבן-בן, ידיעות ספרים, מהדורה שנייה, 2012.

חלק ואפילו אחריות בחישובי הלוח העברי, שהיוזם שלו הוא הקב"ה בעצמו: "כל אותם שני אלפים וארבע מאות וארבעים ושמונה שנים עד שלא יצאו ישראל ממצרים היה הקדוש ברוך הוא יושב וחושב חשבונות ומעבר עיבורים ומקדש את השנים ומחדש החדשים, עד שיצאו ישראל ממצרים ומסרם להם, שנאמר: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמור החדש הזה לכם", מהו לאמר? אמר להם: מכאן ואילך הרי ראשי חדשים מסורים לכם."

(משה מאלי, מאתר 'שאו מרום - אסטרונומיה יהודית')

מהנעשה בתנועה

מכיוון שגליליונות אלו הנשלחים לבתי הכנסת מוכנים זמן רב מראש, כדאי לעקוב ולהתעדכן באתר התנועה <http://ozveshalom.org.il> ובדף הפייסבוק <https://www.facebook.com/ozveshalom.netivotshalom> אם ברצונכם לקבל עדכון שבועי, כתבו דוא"ל ל: yonat_do-ar@googlegroups.com נכון לעתה, חברי ההנהלה הם: מיקול ניצא, אנטון גודמן, דביר ורשבסקי.

קוראים יקרים

שבת שלום הוא מיום מרכזי של תנועת עוז ושלום. הגליליונות (יותר מ-1300 עד כה) מופצים במאות בתי כנסת, ישיבות, ארגונים, סמינרים ועמותות בדוא"ל ובאינטרנט, ומהווים חיבור בין אוכלוסיות שונות המעוניינות בקול יהודי, תורני וציוני, הדוגל בחברה מוסרית וצודקת לטובת כל יושבי הארץ הזאת.

מזכירת המערכת - מרים פיין

עורכת - אסתר אלכסנדר

לתגובות ולתיאום דברי תורה:
alexestgil@gmail.com

אנחנו תלויים בכך על מנת שנוכל להמשיך את מפעל "שבת שלום" על הוצאותיו הצנועות, הכוללות הדפסה והפצה במאות בתי כנסת בארץ, במייל ובאינטרנט.

כדאי לתרום באמצעות העברה ישירה לבנק לאומי סניף 912 מספר חשבון 09973803.

פרשת החודש וראש חודש ניסן

השבת נקרא במפטיר של פרשת השבוע את 'פרשת החודש'. השבת כולה נקראת 'שבת החודש', על שם הקריאה הזו. זוהי הקריאה הרביעית לאחר פרשיות 'שקלים', 'זכור' ו'פרה'.

ומה כל כך מיוחד בקריאה הזו? על כך ננסה לענות בשורות הבאות.

המצווה הראשונה בתורה, שעליה נאמר ברש"י הראשון בתורה ש"לא היה צריך להתחיל את התורה" אלא ממנה, היא המצווה של פרשת החודש: "החודש הזה לכם ראש חודשים ראשון הוא לכם לחודשי השנה".

יש במצווה הזו דבר גדול מאוד שצריך להבין.

על מנת לצאת ממצרים צריך מכה משותף של עם. יחידים אינם יוצאים ממצרים, רק כעם יש אפשרות לשרוד.

המכנה המשותף המפורסם ביותר של עם, הוא- לוח שנה משלו!

לכל עם שמכבד את עצמו יש לוח שנה. כך הוא מונה את הזמנים שלו, ומציין את חגיו ומועדיו. וכך גם לנו, עוד טרם היציאה ממצרים- מתקבל הציווי על הלוח העברי. כך מתחילה התורה של העם, וכך אפשר לצאת ממצרים!

אך לא די בכך. בפסוק יש כפילות מיוחדת במינה: מצד אחד "ראש חודשים", ומצד שני "לחודשי השנה".

מעטים העמים שסופרים גם 'חודשים' וגם 'שנה'. רוב העמים בחרו את אחד מהשניים: או לוח שפועל על פי הירח וסופר חודשים, למשל כמו המוסלמים, שאין לו כלל קשר לזמן בעונות השנה אלא אך ורק לחודשים. פעם בשנים עשר חודשים בדיוק, כשהירח נראה בפעם הראשונה הם מתחילים את הרמדאן, ועד שהוא מתכסה. או לוח שנה שמונה שנים דווקא- על פי השמש, ועונות השנה למשל, שתלויות בשמש, יהיו קבועות אצלו. כך אנו מוצאים בלוח האזרחי- הגרגוריאני, שבו תמיד אוגוסט יהיה בקיץ וינואר בחורף.

ואצלנו יש חידוש גדול- לוח ירחי שמש! לוח מאתגר מאוד שמשלב את ה'חודש' וה'שנה', שיש בו גם ספירה לפי הירח וגם לפי השמש. ישנם עמים בודדים ונידחים שיש אצלם לוח כזה, כמו למשל בהודו ובמסופוטמיה, אך אין ספק שהמפורסם והמדויק ביותר מתוכם הוא הלוח העברי והמיוחד שלנו. נסיים בדברי הפסיקתא שמדגישים עד כמה יש לנו

